

Makale Türü: Araştırma

Geliş Tarihi: 29.06.2019

Kabul Tarihi: 30.07.2019

TÜRKİYE'DE SÖZLÜ VE YEREL TARİH ÇALIŞMALARININ ÖNCÜLERİNDEN ALİ RIZA YALKIN VE CENUPTA TÜRKMEN OYMAKLARI ADLI ESERİ

H. Yavuz YAŞAR*

Öz

Sözlü ve yerel tarih çalışmaları tarih disiplini içerisinde gecikmeli olarak gündeme gelmiş bir araştırma yöntemidir. Bilimsel tarih yazımıyla Batı'da ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı kabul edilmektedir. Bu kabule karşı sözlü ve yerel tarih Türkiye'de de erken dönemlerde gündeme gelmiştir. Türkiye'de de belli bir bilimsel metodoloji etrafında şekillenen sözlü ve yerel tarihin önemli temsilcilerinden birisi Ali Rıza Yalkın'dır. Daha çok etnografya, folklor ve gelenekler üzerine çalışan Yalkın sık sık sözlü ve yerel tarihe ilişkin bulgularını da paylaşmıştır. Yalkın'ın eseri tarihçiler tarafından pek kullanılmamasına rağmen temas ettiği farklı içerikler dolayısıyla çok zengin bir kaynaktır. Bu bağlamda Türkiye'deki sözlü ve yerel tarih çalışmalarında, Yalkın'ın yaptığı incelemenin yeri ve önemi araştırılmıştır. Ayrıca Yalkın'ın çalışmasıyla Türkiye'deki sözlü ve yerel tarih araştırmalarının kökeni de inceleme konusu olmuştur.

Anahtar kelimeler: Sözlü ve Yerel Tarih, Ali Rıza Yalkın, Türkmenler, Toroslar, Halk Bilimi.

Ali Rıza Yalkın From Pioneering Study Of Oral And Local History In Turkey And His Work Called Turkmen Tribes In The South

Abstract

Oral and local history studies are a delayed research method in the discipline of history. It is accepted that it emerged and spread in the West with scientific historiography. This oral and local history in Turkey against acceptance has become a hot topic in the early stages. Ali Rıza Yalkın one of the most important representatives of the oral and local history shaped around a particular scientific methodology in Turkey. Working mainly on ethnography, folklore and traditions, Yalkın often shared his findings on oral history. Although Yalkın's

* Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Doktora Öğrencisi.

work is not widely used by historians, it is a very rich resource because of the different contents he comes into contact with. In this context, oral and local history studies in Turkey, where the investigation has been investigated and the importance of doing that Yalkın. In addition, the operation of the Yalkın origins of oral and local history research in Turkey has been the subject of scrutiny.

Keywords: Oral And Local History, Ali Rıza Yalkın, Turkmens, Tauruses, Folklore.

1. Ali Rıza Yalkın Kimdir?

Ali Rıza Yalkın, 1888 yılı Ekim ayında Selanik'e bağlı Usturumca kasabasında dünyaya gelmiştir. İlkokulu orada okuduktan sonra İstanbul Muallim Mektebi'ne giderek mezun olmuştur. Mersin, Tekirdağ gibi illerde ilkökul öğretmenliği ve müdürlük yapmıştır. Soyadı kanunu çıktığında Yalman soyadını kullanırken daha sonra "Yalkın" olarak değiştirmiştir. Mesleği gereği Konya, Hatay ve Gaziantep'te de bulunan Yalkın'ın dikkatini folklor ve etnografya çekmeye başladı. Konya'da çıkan "Babalık" adlı gazetede de yazılar yazan Yalkın burada folklorik bir çalışma olarak Karacaoğlan'ın hayat ve eserlerinden söz eden bir yazı serisi çıkartmıştır. Bu çalışma Karacaoğlan hakkında yapılmış olan ilk önemli çalışma sayılabilir. 1933 yılında Adana Müze Müdürü olarak atanmıştır. Burada çalışmalarını derinleştiren Yalkın, Toros dağlarındaki Türkmenleri ziyaret ederek saha çalışmaları ve sözlü ve yerel tarih çalışmalarında bulunmuştur. 1940 yılında Bursa Müze Müdürlüğü'ne atanan Yalkın burada Etnografya ve Folklor Müzesi kurmuştur. 1944'te Ankara Müzeler Genel Müdürlüğü'nde görev almış 1949'da tekrar Bursa Müze Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir. 1950'de emekli olup İstanbul, Tuzla'ya yerleşmiş ve gazetelerde çalışmaları ile ilgili olarak pek çok yazı yayınlamıştır. Çınaraltı, Ülkü, Etnografya, Babalık, Türk Folklor Araştırmaları dergilerinde yazıları bulunmaktadır. 1 Kasım 1960'ta 73 yaşında ölmüştür. Oğuz Pehlivan (1927 / Tarsus gazetesi, 3 Kasım 1927), Karacaoğlan (1928 / Tarsus gazetesi 16 Mart 1928), Cenupta Türkmen Oymakları (1931-1939), Anadolu'da Türk Damgaları Uludağ'dan Toroslara (1934), Çukurova Halk Terbiyesinde Avcılık (1937), Cenupta Türkmen Çalgıcıları (1940), Toroslarda Karatepeli Bölgesi Yurt ve Etnografya (1950) eserleri arasında sayılabilir.

Kaleme aldığı eserlerinde sözlü ve yerel tarihe dair pek çok veriyi derleyip yazıya aktarmış ve kaybolmasını engelleyerek gelecek nesillere aktarmıştır. Sözlü ve yerel tarih çalışmaları noktasında Yalkın tarafından kaleme alınan "Cenupta Türkmen Oymakları" adlı eserin I. cildinde yer alan Fuat Köprülü'nün önsözü çalışmaların ehemmiyetini dile getirmektedir. Köprülü bu eserin Güneydoğu Anadolu'nun folklor ve etnografyasına dair yapılan saha çalışmaları neticesinde elde edilen sözlü ve yerel tarih ürünleri ile meydana getirildiğini açıkça beyan etmektedir. Yalkın da bu konuya ilişkin Cenupta Türkmen Oymakları eserinin I. cildinin ön sözünde, Şubat 1922'den beri 10 yıl boyunca Toros Türkmenleri arasında yapmış olduğu saha çalışmaları neticesinde ulaştığı gözlemlere dayanarak eseri meydana getirdiğini söylemektedir. Yalkın'ın sözlü ve yerel tarihe dayalı saha çalışmalarının bahsedilen

mekan ve zamanla da sınırlı kalmamıştır. Zira Yalkın, Elbeyli aşireti ile olan ilişkilerinin 1919 yılına dek gerilediğini ifade etmektedir. Yalkın, Kilis'e gelince onları daha iyi tanıma fırsatı bulduğunu da ifade eder. Elbeyli aşiretini ziyaret tarihi olarak ise 8 Mayıs 1931'i verir. Bu ziyareti üçüncü defa yapmaktadır ve 10 günlük bir inceleme gezisi olmaktadır.¹ Tüm bu detayların yanı sıra eserlerinde bahsettiği folklorik çalışmalar, saha araştırması esasına dayalı olup içerisinde sözlü ve yerel tarihe ilişkin unsurları da barındırmaktadır.

Yalkın, yapmış olduğu saha çalışmalarında sadece sözlü ve yerel tarihe değil, etnografyaya, folklorla, kültüre, müziğe ve daha pek çok alana dair geniş ve değerli bilgiler aktarmıştır. Ancak Yalkın'ı müstesna kılan şey erken sayılabilecek bir dönemde bilimsel metodolojiyle yapmış olduğu saha çalışmalarıdır. Zira burada kaybolma ihtimali yüksek maddi olmayan kültür unsurlarını eleştirel bir metodolojiyle kayıt altına almış ve günümüze dek ulaştırabilmiştir. Yalkın'ın sözlü ve yerel tarihe dair bulgularında muayyen bir metot takip etmesi yazarın çalışmalarını modern anlamda bilimsel bir temele oturtan yegane unsur olmuştur. Bu durum Yalkın'ı gerek Türkiye'deki ve gerekse dünyadaki sözlü ve yerel tarih çalışmaları bağlamında önemli kılar. Bu kapsamda saha araştırmaları ve sözlü ve yerel tarih bağlamında Yalkın'ın takip etmiş bilimsel metot hakkında izahat verilmesi yerinde olacaktır.

2. Yalkın'ın Sözlü ve Yerel Tarih Çalışmalarında Takip Ettiği Metodoloji

Yalkın, üzerine çalıştığı konu dolayısıyla daha çok yazılı olmayan değerler üzerine incelemelerde bulunmuştur. Zira konargöçer konumunda bulunan Türkmenlerin pek fazla yazılı eser bıraktığı söylenemez. Türkmenler konargöçer yaşam tarzlarından dolayı sözlü kültür unsurlarını inkişaf ettirerek yaşamışlardır. Bu nedenle etnografik, tarihi, sanatsal unsurlar ya şifahi yollarla ya da gözlemlerle tespit edilmek durumunda kalmıştır. Bu durum Yalkın'ı dokümantasyona dayalı bir araştırmadan çok saha araştırmasına itmiştir. Saha araştırması ve neticesinde elde edilen sözlü ve yerel tarih unsurları değerlendirilirken bilimsel bir metodoloji takip edilmiştir. Bu metodolojinin en başında bilginin aktarıldığı kaynağın şeffaf olması, başkaları tarafından kontrole veya eleştiriye açık olabilmesi gelmektedir. Yalkın, sözlü ve yerel tarih unsurlarını anlatırken bilgileri nereden elde ettiğini belirtmiştir. Bilgiyi elde ettiği oymak, kişi, zaman ve yer, kayıt altına alınarak okuyuculara aktarılmıştır. Bu durum elde edilen bilgilerin kaynağının bilinmesi, güvenilirliğinin artırılması ve bilimsel bir temele oturtulması açısından önemlidir.

Yalkın'ın aktardığı sözlü ve yerel tarihe dair bilgilerde pek çok yerde kaynak göstermiştir. Bunlara örnek vermek gerekirse Elbeyli'ler ile ilgili aktardıklarını Kara Hasan Efendi ve Ömer Ağa'dan Türkmenlerle ilgili aktardığı bilgileri Hasan Bey, Halil Ağa, Akil Hoca ve Davut oğlundan, Berelli'den aktardığı bilgileri Hanifi Ağa'dan dağınık olarak yerleşenlerden aktardığı bilgileri ise Vasıf Bey, Torun Kadir, Dımışıklı (Şamlı) İdris Ağa ve Baraklı İdris Kahya'dan aldığını ifade etmiştir.² Yine Kilis'te yaptığı çalışmalar için deneyimleri

¹ Ali Rıza Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s. 9-10.

² A.e., I, s. 4.

dolayısıyla muhtemelen daha çok bilgi edinebileceği iki ihtiyar olan İspanak köyündeki İdris Ağa ve Mülk köyünden Torun Kadir Ağa'dan faydalanmıştır.³ Örneğin Hasandağı civarında bulunan Türkmenlerin adına "Ezelle" denildiği bilgisinin Hasköşe oğlu Ali Ağa tarafından söylendiğini aktarmıştır.⁴ Yalkın sadece bilgiyi aldıklarının isimlerini aktarmakla kalmamış aynı zamanda yer ve tarih bilgisi vererek bilgiyi eleştirel ve güvenilir kılmaya çalışmıştır.⁵ Yalkın sözlü ve yerel tarihe dair bilgileri aktarırken özellikle yaşlılardan faydalanmış ve bunu da açıkça belirtmiştir. Zira sözlü ve yerel tarihe dair bilgileri birinci elden kaynaklardan dinlemek, daha eski zamanlara dek nüfuz edebilmek Yalkın'ın ana düşüncesi olmuş olabilir.⁶ Yalkın bu bağlamda çalışmalarında pek çok bilgi kaydetmiştir. Bunların yalnızca bir kısmı örnek olarak yukarıda izah edilmiştir. Yalkın bununla beraber aşiretler arasında türkü bilenlerle de temas geçmiş ve onlardan bilgi edinmeye çalışmıştır.⁷ Zira türküler konargöçer olmaları dolayısıyla sözlü kültürün tesiri altında olan Türkmenler arasında tarihi ve kültürü taşıyan en önemli iletişim kaynağıydı. Bu nedenle Yalkın, türkülerin kaydedilmesine ayrı önem vermiş ve bu türkülerini birbiri ile mukayese edip zaman zaman tenkit etmiştir. Türkmen aşiretlerinin önde gelenleri ile görüşmek de Yalkın'ın bir diğer yöntemi olmuştur.⁸ Yalkın, bunların diğerlerine göre daha bilgili olabileceklerini düşünmüş olabilir.

Yalkın zaman zaman sözlü ve yerel tarihe dair elde ettiği bilgileri tenkit etmiş ve bilgileri yazılı kaynaklarla da değerlendirerek mukayese etmiştir. Böylelikle hem sözlü ve yerel tarihe dair bilgilerin kaynaklarını net olarak göstermiş hem de bunları tenkite tabi tutarak bilimsel bir metodoloji takip etmiştir. Sözlü ve yerel tarihe ilişkin elde ettiği verileri saha çalışmalarını neticesinde elde ettiği diğer benzer sözlü ve yerel tarihe dair bilgilerle mukayese eden veya yarım bilgileri tamamlayan Yalkın bu şekilde bilgileri teyit ve tenkit etmiştir.⁹ Yalkın, bölgede yer alan oymaklar hakkında da geniş bilgiler vermiş-

³ A.e., I, s. 9.

⁴ A.e., I, s. 7.

⁵ A.e., I, s. 212-213; Örneğin Bolacalı oymağına gelen Yalkın 18 Temmuz 1928 günü buraya ulaştığını ifade eder. A.e., I, s. 218-220; 20 Temmuz 1928 Cuma günü saat 17.00 sularında Keşşafılı oymağına gelen Yalkın bölgenin en zenginlerinden Dudaklı Mehmet Ağa'nın evinde bir gün geçirdiğini kaydetmektedir. A.e., I, s. 180; Yalkın, 13 Temmuz 1928 günü ise Bulgar dağındaki yaylalara çıkmaya başladığını ifade etmiştir.

⁶ A.e., I, s. 191; Burada Koyuncu Oymağı olarak andığı yere giden Yalkın, burada 89 yaşında bulunan İsmail Koca Ağa konuşur ve Karacaoğlu ile ilgili bir türküyü kaydeder. A.e., I, s. 206-211; Buranın yaşlılarından 82 yaşındaki Hacı Süleyman Ağa ile görüşen Yalkın ondan sözlü tarihe ilişkin pek çok önemli bilgiler edinir. Ali Rıza Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s. 7-8; Yalkın, Hüdaverdi adlı bir şairin oğlu olan 80 yaşlarındaki Arif Çavuş ile de görüşüğünü belirtmiştir. Aynı yerde 1864 doğumlu Aşık Sadık Efendi ile de görüşen Yalkın ondan şiirler öğrenmiştir. A.e., II, s. 12; Yalkın, 85 yaşlarında dağda tek başına yaşayan Ömer Ağa ile karşılaşmış ve ondan bilgiler elde etmiştir.

⁷ Birkaç örnek vermek gerekirse; A.e., I, s. 84-85; A.e., I, s. 101-102; A.e., II, s. 8-11; A.e., II, s. 13-15.

⁸ Birkaç örnek vermek gerekirse; A.e., II, s. 33-34; A.e., II, s. 63-64.

⁹ A.e., I, s. 16; Bununla alakalı pek çok örnek mevcut olmakla beraber bir örnek vermek yerinde olacaktır. Yalkın, Yazlıbecerli Mehmet adlı bir Türkmen'in aktardığı türkülere imtina yaklaşmıştır. Bu durumu da şöyle açıklamıştır: "*Bizim Yazlıbecerli Mehmet'in türkülerini beğenmedim. Çünkü*

tir. Bunların yerleşim yerlerini aktarmış ve oymak mensuplarından dinlediği sözlü ve yerel tarihe dair verileri kaynak göstererek aktarmıştır. Bu kayıtlar özellikle oymakların yerleşim yerleri ve tarihlerini göstermesi açısından önemlidir. Yalkın, bilgilerin eleştirilmesi ve kaynakların şeffaflığı açısından böyle bir bilimsel metodoloji takip ederek saha çalışmalarını icra etmiş ve sözlü ve yerel tarihe ilişkin bilgileri günümüze aktarmıştır. Yalkın'ın çalışma alanı olan Türkmenler hakkında sözlü ve yerel tarihe dair vermiş olduğu bilgileri de bu metodoloji çerçevesinde anlamak gerekmektedir.

2.1. Sözlü ve Yerel Tarih Bağlamında Türkmen Oymakları

Yalkın, çalışmalarını XX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren yoğunlaştırmaya başlamıştır. Türkmenlere dair vermiş olduğu tarihi, coğrafi, etnografik vb. bilgiler araştırmanın yapıldığı döneme ait olduğu kadar aynı zamanda Türklerin kadim dönemlerine dek giden kültürel kodlarına dair de bilgiler vermektedir. Zira Anadolu'daki konargöçer Türkmen unsurları Anadolu'daki yerleşik Türklere göre diğer toplum ve kültürlerden azami derecede etkilenmişler. Zira dağ ve ovalar başta olmak üzere yaşadıkları coğrafyaların ulaşımının zor oluşu yerleşiklere oranla daha izole yaşamalarını ve kendi etnik, dini ve kültürel bağları içerisinde konsolide olmalarını kolaylaştırmıştır. Halbuki Anadolu'daki yerleşik Türkler coğrafya ve ulaşım açısından kolay olan şehirlerde pek çok toplum ile birlikte yaşamış ve konargöçer Türkmenlere göre muhtelif kültürlerden etkilenmiş ve onları da etkilemişlerdir. Bu nedenle Yalkın'ın Türkmenler üzerinde yapmış olduğu incelemeler o günkü durumun yanı sıra çok eski dönemlere dek giden tarihi ve kültürel bir devamlılığı da gözler önüne sermektedir. Bu sayede Türkmenlerin ve eski konargöçer Türklerin tarihteki yaşamları hakkında önemli bilgiler elde edilebilmektedir. Yalkın, Torosları adım adım gezerek burada yaşayan oymaklar, coğrafyaları ve tarihlerine dair bilgiler toplamıştır. Yalkın oymakları incelerken Toroslarda bulunan Türkmenlerin şecerelerine ait bilgileri de okuyucuya sunmuştur.

Şecerelere ait tarihi ve güncel bilgileri mukayeseli olarak sözlü ve yerel tarihten elde eden Yalkın, bu bilgileri eserinde aldığı kişilerin isimleri ve ifadeleri ile karşılaştırarak aktarır. Özellikle bu bilgileri Türkmen oymaklarının reislerinden şifahi olarak elde eden Yalkın, Toroslarda bulunan Türkmenleri Beydili, Elbeyli, Berelli, Barak ve Dağınık oymakları olarak sıralamaktadır.¹⁰ Bunlarla beraber Yalkın bu oymakların yerleştiği köyleri, obaları ve obaların başlarında bulunan reisleri ayrıntılı bir biçimde aktarmıştır. Beydili'den 12, Bayındırlı'dan 5, Barak'tan 12, Berelli'den 5, Elbeyli'den 7, Dağınık oymaklardan ise 7 adet oba, reis, buldukları köy ve ülke ismi olmak üzere obalar aktarılmaktadır.¹¹ Yine sözlü ve yerel tarih çalışmaları neticesinde Elbeyli kö-

söylediği türküyü tam olarak hatırlamıyor. Hatta diyebilirim ki Mehmet'in söylediği ve benim de yukarıda aldığım (Yalkın'ın eserinde aktardığı türkü) bu türkü aslında dört türküden birer parça alınarak meydana gelmiştir."

¹⁰ A.e., I, s. 4.

¹¹ A.e., I, s. 5-8.

yüne ait 9'u Türkiye'de olmak üzere 29 tane Türkmen köyü başındaki ağaların da adıyla tespit edilmiştir.¹² Yalkın'ın Türk oymaklarını ve obalarını tarif edilmesine yönelik sorusuna Halil Ağa kitabın ilk sayfasındaki şemayı vermiştir. Oymakların ve oymak ağalarının da doğru olduğunu ifade etmiştir. Bu teyit ile Türkiye'nin güneyindeki Türkmenlerin Beydili, Baral, Elbeyli, Berelli, Bayındır oymaklarından müteşekkil obalardan meydana geldiği anlaşılmıştır. Yalkın, Halil Ağa'ya obalar arasında Şaman veya Şahman adı verilen bir obanın olup olmadığını sorarak bilgilerini teyit etmeye çalışır. Bunun üzerine Halil Ağa, Şahman adında Suriye'de bir Türkmen ovası bulunduğunu ifade eder. Ancak bunların dinsiz olduklarından dolayı asıllarını kaybederek Araplaştığını ve Şam ile Bağdat'ı kurduklarını ifade etmiştir. Kendileri de 7 göbek atalarını sayarlar ve kendilerinin Türk olduklarını ancak daha sonra Araplaştıklarını itiraf ettiklerini söylerler.¹³ Yalkın buna benzer biçimde oymakların kökenlerine ait pek çok bilgiyi şifahen aktarmıştır.¹⁴

Yalkın, sözlü ve yerel tarihten faydalanarak oymakların kökenlerine dair bilgilerin yanı sıra onların geçmişlerinde yaşanan tarihi olaylara, savaşlara, göçlere, coğrafyalarına dair de aktarımlar yapmıştır. Örneğin Ispanak köyüne (Pulateli bucağı) giden Yalkın, burada yaşlı birisi olduğu anlaşılan İdris Kahya'dan aldığı bilgileri aktarmıştır. Köylerinin 40 hanelik bir aşiret olduğunu ifade eden İdris Kahya kendilerine Dımışklı aşireti denildiğini ifade eder. Normalde aşiretleri 700 çadırık iken 400 sene evvel Sivas'tan dağılmış ve Rışvanlılarla beraber yaşamışlardır. Daha sonra Rışvanlılar ile araları bozulmuş ve 400 sürü davarları ile 500 Türkmen'i öldürdükten sonra bunları Şam'a sürmüşler. İdris Kahya, Şam'ın ilk binasını kendi atalarının kurduğunu ifade etmektedir. Aşiretin Sivas, Konya, Ankara ve Şam'a dek yayılmış olduklarını söylemektedir. 1873'te olan bir kıtlıktan ötürü aşiretin bir kısmının Yozgat'a göç ettiğini beyan eder.¹⁵ Karahacılı oymağında Hacı Hasan Bey oğlu Ali Ağa'nın aktardığına göre Karahacılılar, Adana'nın kuzeyinde ırmağın gün doğusunda 24 köyde yerleşmiş ve kendilerinin oluşturduğu diğer grup ise konargöçer halde yaşamaktadır. Oymak aslında 1279 (1862-63) yıllarında Aydın'dan gelmiştir. Bu oymakta Yalkın'ın da konuştuğu en önemli kişiler Mehmet Bey, Hacı Hasan Bey, Ereğli oğlu İsmail Kahya'dır. Aşiretin bir kısmını Akif Paşa yerleştirmiş diğer kısmı yerleşmeyi reddettiklerinden konargöçer kalmışlardır.¹⁶

Yalkın oymakların isimlerinin etimolojik kökenleri ve tarihi arka planlarına dair de sözlü ve yerel tarihe ilişkin bilgiler elde etmiştir. Zaman zaman

¹² A.e., I, s. 20-22.

¹³ A.e., I, s. 48-50.

¹⁴ A.e., I, s. 9; Örneğin Elbeyli aşireti ile ilgili olarak Ebülhüda Efendi'den kaydettiğine göre Türkmen nüfusunu 80.000 ev 36 bölük olarak vermektedir. A.e., I, s. 18-19; Bir abdal ile tanışan Yalkın abdalların kaç çeşit olduğunu öğrenmek için ona şeceresini sorar ve söylediklerini kaydeder. A.e., I, s. 35-36; Kara Hasan Bey'in anlatımıyla Elbeyli beylerinin soy kütükleri sözlü tarih bağlamında anlatılır. Bu örnekler uzatılabilir.

¹⁵ A.e., I, s. 105.

¹⁶ A.e., II, s. 22-23.

elde ettiği bu bilgileri teyit etmek için Türkmenlere tekrar tekrar sormuştur. Kaçar adının nereden geldiği konusunda da Yalkın, Kaçar aşiretinden Adil Ağa ile görüşmüştür. Adil Ağa, Kaçar ocağının askeri bir görev ile vazifendirildiğini ve önce düşmana saldırıp ardından da geri kaçır gibi yaptıklarını aktarır. Böylelikle düşmanı üstlerine çekerek pusuya düşürdüklerinden bu adla anıldıklarını söylemektedir.¹⁷ Yalkın, Honamlı adlı aşireti kızılbaş olarak tanıtmaktadır. Mezhep ayrılığından ötürü diğer sünni aşiretlerin bunlara Honamlı olarak aşağıladığı aktarılmaktadır. Aşiretin ismi buraya dayanmakla beraber Yalkın aşiretin kendisini Horasan'dan geldiğini iddia ettiğinden ötürü diğer aşiretlerden yüksekte gördüğünü de aktarır.¹⁸ Oymakların isimleri kadar buldukları yerlere ne zaman geldikleri de sözlü ve yerel tarih çalışmalarını neticesinde elde edilen bilgiler arasında olmuştur. Yalkın'ın incelemelerine göre Şıhlar köyünün kuruluş tarihine ait yazılı bir eser bulunamamıştır. Yalkın yaptığı saha çalışmaları neticesinde buna ilişkin bazı bilgilere ulaşmıştır. Köy Ramazanoğullarından Emir ve Türk adlı iki oymak tarafından kurulmuştur. Bu köyü kuran Türk adlı oymak yeşil sarık takmaktadır. Köyün 400 yıllık olduğu tahmin edilmektedir.¹⁹ Köye ait soy kütüğünün yazılı olarak bulunduğu ancak kaybolduğu ifade edilmektedir.²⁰ Buna dair Yalkın'ın çalışmalarında pek çok örnek görmek mümkündür.²¹ Bunun yanı sıra zaman zaman sözlü ve yerel tarihle de oymakların yerleştikleri yerlerin tarihlenmesine ilişkin bilgilerin elde edilemediği olmuştur.²²

2.2. Sözlü ve Yerel Tarih Bağlamında Türkmen Türküleri

Günümüzün aksine sözlü kültürün yazılı kültüre tahakküm kurduğu konargöçer toplumlarında şifahi iletişim araçları gelişmiştir. Türkmenler de günlük ifadelerinden, destanlarına, üzüntülerine, sevinçlerine, kahramanlıklarına, tarihlerine vb. pek çok duygu ve düşüncüyü bu araçlardan bir tanesi olan türkülerle ifade etmiştir.²³ Türkülerin Türkmenler içerisinde böyle yoğun olarak kullanımı hem pek çok önemli halk şairini yetiştirmiş hem de sözlü ve yerel tarihe ilişkin pek çok kaydı günümüze ulaştırmıştır. Türküler çoğu tarih-

¹⁷ A.e., II, s. 26; Türklerin sıklıkla kullandıkları kadim bir askeri taktik olan sahte ricat.

¹⁸ A.e., II, s. 43; Bunun dışında bir örnek olarak da Musa Bozulduğunun yaylasının adının kökenini sözlü tarih araştırmaları neticesinde elde etmiştir. Anlatıya göre Musa adlı bir adamın burada kavga edip yenilmesinden ötürü yayla bu adın verildiği kaydedilmiştir. A.e., I, s. 206.

¹⁹ A.e., II, s. 30.

²⁰ Türkmenlerde sözlü kültürün yazılı kültüre göre daha baskın olduğu muhakkaktır. Bunun yaşam koşulları ile olan münasebetine yukarıda kısaca dikkat çekilmişti. Konu ile alakalı Yalkın, Karaevli oymağına gelmiş ve aşiretin kendi tarihlerini unutulmaması için çocuklarına ezberlettiklerini hayretli bir biçimde anlatmıştır. A.e., II, s. 41-42.

²¹ A.e., I, s. 216; A.e., II, s. 33; A.e., II, s. 44; A.e., II, s. 37.

²² A.e., II, s. 28-29; Himmetli köyüne gelen Yalkın burada Osman Ağa ile tanışır. Ağa'dan aldığı sözlü bilgilere göre köyün kuruluş tarihinin belli olmadığını aktarmıştır.

²³ Konu çeşitliliğinin yanı sıra türkü söyleyiş biçimlerinin de Türkmenler arasında çeşitlilik kazandığını görmekteyiz. Yalkın bu konuda yaptığı saha araştırmalarında bozlak ve onun çeşitleri Urum bozlağı, Düdem bozlağı ve Yelri bozlağı olarak üç tür bozlak türü sayar. Sözlü kültürden yararlanan Yalkın, Türkmenlerden Topal Abdal adlı birisine konuyu sorduğunda o da ise sırasıyla Urum bozlağı, Düdem bozlağı, Benderi bozlağı, iskan (ağıt, harp ve darp) makamları, Elbeyli, Urum divanını saymıştır. A.e., I, s. 15-18.

sel konuyu ve düşünceyi içerdiğinden muhtelif bakış açılarını yansıtmaktadır. Yalkın türkülerin sözlü ve yerel tarih ile olan münasebetini Türkmenlerin meşhur halk edebiyatçısı Dadaloğlu üzerinden verdiği şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Dadaloğlu tek parçalar söylemekten çok tarih yazıcılığıyla uğraşır. Diyebilirim ki güneydeki halk hikayelerinin hemen büyük bir kısmı bu değerli şairin hikayelerinden sayılır. Genç Osman hikayesi, Ramazan ve Kozanoğulları arasındaki çekişme, Çapanoğullarıyla Karamanoğulları arasında meydana gelen savaş, Han Mahmut ile Kamber’in yanık destanları, Gazi Mahmut’un acıklı olayı vs. hep Dadaloğlu tarafından söylenen hikayelerdir.”²⁴

Türküler Yalkın’ın eserinde sözlü ve yerel tarihe dair en çok bilgi sunan, nitelik ve nicelik açısından zengin kaynaklardır. Eserin pek çok yerinde türkülere ilişkin Türkmenlerin aktardıkları kaydedilmiştir.

Türkülerde bahsi geçen pek çok olay tarihte yaşanmış ve o güne ulaşmış duygu ve düşüncelerin sanatsal bir biçimde ifadesi olmuştur. Bu çeşitlilik içerisinde Yalkın aşk ve sevgiye dair pek çok türkü derleyip aktarmıştır. Bu türkülerde Türkmenlerin yüzyıllarca süren kültürün, sosyal hayatları, tarihleri, örf ve adetlerine ilişkin detaylar bulmak mümkündür. Örnek olarak içerisinde bölge tarihini de bulunduran ancak bireysel bir aşk hikayesini konu edinen “*Deli Boran Türkü*” Abbas Paşa’nın Colap’ı dağıtmasını ve Deli Boran adlı Türkmen bir çocuğun Leyla adlı bir kıza aşık olmasını anlatan türkü gösterilebilir.²⁵ Bu türkülerde bilhassa Karacaoğlan ön plana çıkmıştır. Yalkın, Karacaoğlan’a ait pek çok türkü toplamış ve bunları eserinde aktarmıştır.²⁶ Karacaoğlan’ın yanı sıra Kerem’in Türkü adlı türküde de bir aşk hikayesi aktarılmaktadır.²⁷ Aşk türkülerinin kimi zaman erotizme kaydığına da şahitlik edilmektedir.²⁸ Yalkın’ın aktardığı bir takım türkülerdeki bu durum Türkmenlerin sosyal hayatlarına dair bizlere önemli bulgular sunmaktadır. Türkmenlerin tarihlerinde yaşanan savaşlara ve göç olaylarına dair de pek çok türkü bulunmaktadır.²⁹ Savaşlar kadar Toroslarda yaşayan Türkmenlerin tarihleri

²⁴ A.e., II, s. 53; Yalkın, Dadaloğlu kim olduğuna ilişkin verdiği bilgilerde Aladağ’da bulunan Karahacılı köyündeki aşiretine bağlı Hocalı obası arasında doğup ve hayatını konargöçerlikle geçirdiğini ifade etmiştir. Bu bilgileri de sözlü tarih araştırmalarından elde etmiştir.

²⁵ Bireysel ve toplumsal tarihe ışık tutan aşk temalı türkülerden dikkat çekenlerden birisi Yalkın’ın 15 Temmuz 1928’de geldiği Musa Bozulduğunun yaylasından aktardığı ağıttır. Mavi Ali Ağa adlı Türkmen’in anlattığı olayda Şakir Efendi adlı kimsenin eşi olan Şifa Kadın’ın başından geçen hadiseler aktarılmıştır. Şifa Kadın bir Türkmen genci sevmiş ancak ona yaşamamıştır. Bunun üzerine Şifa Kadın ona iftira atmış ve çocuk idama mahkum edilmiştir. Obadakiler çocuğun suçsuz olduğunu bilmelerine rağmen ses çıkaramamışlar ancak bir aşık bu durumdan rahatsız olarak bir ağıt yakmış. Mavi Ağa bu olayı anlatan ağıtı aktarmıştır.

²⁶ Yalkın’ın Karacaoğlan’a ait topladığı türkülerin bir kısmı için bakınız; A.e., I, s. 97-100 ve 106-117.

²⁷ A.e., I, s. 119-120.

²⁸ A.e., I, s. 120: Konuyla alakalı bir örnek vermek gerekirse; Kara dağın yağmuru, Geçemedim çamuru, Fatma’nın memesi, Sarı Bursa hamuru, Bağın verdim özüne, Çıbık değmiş gözüme, Fatma’nın gözleri, Pancar sokdu özüme, Bağa girdim hurmaya, Avcı geldi vurmaya, Çok emekler sarfettim, Fatma’yı sarmaya, Deli Şerif havalı, Odaları sıvalı, İçi bülbul yuvalı, Fatmam yeşil sayalı.

²⁹ Savaşları konu edinen türkülerle aşağıda değinilecektir. Ancak konu ile alakalı birkaç örnek vermek gerekirse şunlar gösterilebilir; A.e., I, s. 15-16, 30, 37-38.

boyunca yapmış oldukları göçleri ve başından geçenleri de türkülerle gelecek kuşaklara aktarılmış ve sözlü ve yerel tarih olarak araştırmacılara kaynaklık etmiştir.³⁰

2.3. Sözlü ve Yerel Tarih Bağlamında Türkmenlerde Savaş

Türkmenlere dair elde edilen sözlü ve yerel tarih unsurlarının ekseriyeti türkülerle derlenenlerdir. Bu bağlamda türküler konargöçer Türkmenlerin sözlü kültürünün en önemli taşıyıcı unsurlarından bir tanesi olmuştur. Özellikle türküler yoluyla Türkmenlerin geçmişte yapmış oldukları savaşlara dair pek çok bilgiye ulaşılabilmektedir. Türkmenlerin tarihlerinde anlatılan savaşları önemli kılan şey onların merkezden uzak olmaları ve sözlü kültürü benimsemeleri dolayısıyla konuya ilişkin yazılı kayıtların sınırlı bulunması durumudur. Bu durum hem Torosların hem de Türkmenlerin tarihinin detaylı olarak yazılabilmesi ve mevcut yazılı kaynaklarla mukayese edilebilmesi noktasında sözlü verileri müstesna kılmaktadır. Ancak epik değerler taşıyan savaş bahislerine ilişkin sözlü verilerin de benzerleri gibi destanlaşmış abartılı bir biçimde aktarılabilmesi ve bu nedenle dikkatli bir tenkide tabi tutulması ihtiyacı unutulmaması gereken bir gerçektir.

Yalkın, Türkmenlerin yapmış oldukları savaşlar hakkında sözlü ve yerel tarihe ilişkin pek çok veri toplamıştır. Bunların bir kısmını aktarmak gerekirse Abdal Topal adlı bir Türkmen'in 1860'da Elbeyliler ile Bin Sait arasında yapılan savaşla ilgili yazılan bir türkü olduğunu ancak hatırlayamadığını ifade eder.³¹ Yalkın araştırmaları sonucu bu unutulmuş bilgiye ulaşmayı başarır. Kara Hasan Efendi, Elbeyli aşiretinden Molla Osman adlı bir kişinin Mehmet Bey ile Bin Sait arasında 1811'de gerçekleşen aşiret kavgasına ait türkülerini ifade eder.³² Yalkın, bu destanın eksik olduğunu ifade etmiş bunu Hasan Efendi de doğrularak eksiklik için özür dilemiştir. Bu olayda Yalkın'ın metodolojik çalışması açıkça görülmekte ve verdiği bilgilerin güvenilirliği artmaktadır. Yine 1737-1738 tarihlerinde Urfa'da Hamal Mehmet Paşa adlı valinin Elbeyli aşireti ile yaşamış olduğu sorun da türküye konu olmuştur.³³ Tarihe ilişkin bir başka olayda ise Mısır'dan gelerek İskenderun'a çıkan ve toprakları almaya çalışan Abbas Paşa'ya Dadaloğlu'nun yazdığı türkü aktarılmaktadır.³⁴ Bu türküdeki bilgilerin tenkide muhtaç olduğu muhakkaktır. Bunların tarihsel bir bağlam üzerine ifade edildikleri ancak abartılmış, eklenmiş, unutulmuş olarak günümüze ulaşmış olabilecekleri ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Konuyla alakalı türkülerin pek çoğunu aktaran Kara Hasan Efendi ile

³⁰ A.e., I, s. 180-191; Örneğin 13 Temmuz 1928 günü ise Bulgar dağındaki yaylalara çıkmaya başlayan Yalkın buradaki Türkmenlerin göç hikayelerine dair pek çok türkü ve mani kaydeder. Burada Koyuncu Oymağı olarak andığı yere gider ve burada 89 yaşında bulunan İsmail Koca Ağa, Karacaoğlan ile ilgili bir türkü okur.

³¹ A.e., I, s. 16-17.

³² A.e., I, s. 38; Abdal Topal Bin Sait ile Elbeyliler arasında 1860 yılında bir savaş olduğunu ancak bununla alakalı türküyü hatırlamadığını ifade etmiştir.

³³ A.e., I, s. 40.

³⁴ A.e., I, s. 41-42.

yakın dostluk kurduğu anlaşılan Yalkın, bazen türkülerin eksik aktarıldığını bazen de Hasan Efendi tarafından hatırlanamadığını ifade etmiştir. Hatta Hasan Efendi aklına gelen parçaları durmadan Yalkın'a yazdırmakta, abdest alıp ellerini silerken aklına gelen Deli Boran'a ait türküyü de kaydettirmektedir.³⁵ Yalkın'ın bu detayları aktarması verilen bilgilerin kaynağının güvenilirliği açısından çok önemlidir.

Yalkın, Ramazanoğlu ve Kozanoğlu arasında geçen meşhur bir savaşta Dadaloğlu'na isnat edilen bir destandan da söz etmektedir. Bu çarpışmanın hikayesini Şambayadı adında bir köyde bulunan 80 yaşındaki Mehmet oğlu Ahmet Çavuş'tan almıştır. Bu destan bölge tarihi açısından önemli bilgiler ihtiva etmektedir.³⁶ Anlatılan olayın net tarihi belli değildir. Çok yıl önce Sultan Murat döneminde şekliyle ifade edilmektedir. Kozanoğlu hükümeti ile Ramazanoğlu Hasan Paşa arasında doğan problemlerden dolayı büyük bir savaş baş gösterir. Bunun üzerine Kozanoğlu, Dadaloğlu'nu çağırır ve Dadaloğlu'dan bir türkü aktarılır.³⁷ Dadaloğlu bundan sonra bütün destanı Adana beyine ayırıyor. Dadaloğlu türkülerde sırayla Ramazanoğlu Beyine karşı olan kimse-leri sayar; Karahacılı, Kuzugüden, Şambayadı.³⁸ Yalkın bu konuda şu yorumu yapmaktadır: “Şüphesiz bu da o aşiretlerin deveci, davarcı olmalarından ileri gelir. Çünkü bu aşiretler aksi tarafı kayırsalardı yayla zamanlarında göçecekleri yaylalarda Kozanoğlundan çekeceklerini pekala tahmin ederlerdi. Zaten Karahacılı ve Kuzugüdenli'ye ait oymakların büyük bir kısmı yazın dağlarda buluşuyordu.”³⁹ Mehmet oğlu Ahmet Çavuş araya girerek savaşta yer alan derebeylerin kendilerine bağlı olarak savaşan kıyı beylerinden yiğit adamlar seçtiklerini ifade etmiştir. Bazen kıyı beyleri Devletelli beylerine isyan edip savaş çıkartırlarmış. Ahmet Çavuş, Devletelli beylerini de saymaktadır. Bunlar Hasan Paşa oğlu Adana Beyi, Melemenci oğlu Hacı Ahmet Çeceli Beyi, Kazoğlu Hacı Bekir Bey, Şambayadı Beyi ve Mersin, Tarsus taraflarında Kelinoğlu Mehmet Ağa gibi beylerdi. Bunun dışındaki beyler fermansız olup kıyı beyle-riydi.⁴⁰ Kelinoğlu Mehmet Ağa, Kozanoğulları ve Ramazanoğulları birleşerek Tarsus yolu üzerindeki Nernek köprüsünün başında öldürmüşlerdir. Yalkın olay hakkında sözlü ve yerel tarihle alakalı diğer duyumları da aktarmıştır. Menemencizade, Kelinoğlu Mehmet ile birleşerek Adana Beylerbeyi ve Kozanoğullarına savaş açmışlardır. Fakat Adana'dan gelen elçiler, Kelinoğlu Meh-

³⁵ A.e., I, s. 42-44.

³⁶ A.e., II, s. 56-75.

³⁷ A.e., II, s. 58; Dadaloğlu'nun Kozanoğlu'na türkü ile vermiş olduğu cevap şu şekildedir: “Sana derim sana da cebeli Kozan, Yedi sene doğünsen alamam nizam, Davada kalamaz şol Sadrazam, Sınırın Bozok'tan kur Kozanoğlu, Sana derim sana da ey Kozanoğlu, Sefer açıp üstüne kakmam var benim, Bu devri de eski devirden sayma, Pençe vurup himlerin sökmem var benim, Dadaloğlu der ki Boklucabeline çıkarım, Meydan yerlerinde meşkine de bakarım, Ala kanun Adana'ya dökerim, Ünüm gider Hind'e, Yemen'e benim.”

³⁸ A.e., II, s. 59; “Hov; dedi de yarıya düştü, Misis mehenk kurdu alasin açtı, Karahacılı da Kuzugüdenli, Şambayadı bile hem yalın kaçarlar!”

³⁹ A.e., II, s. 59.

⁴⁰ A.e., II, s. 59-60.

met'i aldatarak öldürebilmişlerdir.⁴¹ Yalkın sözlü ve yerel tarihe dayanarak Türkmenlerin yaşadıkları savaşlar hakkında geniş bilgileri araştırmalarında aktarmaktadır.⁴²

2.4. Sözlü ve Yerel Tarih Bağlamında Türkmenler ve Osmanlılar

Osmanlı Devleti ile Türkmenler arasında kuruluş dönemindeki olumlu münasebetler Osmanlı Türklerinin merkezileşmesi ve yerleşik hayata adapte olup bir imparatorluk idealini gerçekleştirmeleri ile değişmeye başladı. Merkez için Türkmenler iki ana eksen etrafında tanımlanmıştır. Buna göre Türkmenler vergi alınması zor olan ve bu nedenle cebren de olsa yerleşik hayata geçirilmeye çalışılan konargöçerlerdi. Diğer tanımlama ise sözlü ve konargöçer kültürün tahakkümünde oldukları için sosyo-kültürel olarak geri kalmış bir topluluktu. Türkmenlerin gözünde ise merkez hükümet olan Osmanlılar, onları alışık oldukları hayattan zorla vazgeçirmeye çalışan ve hiçbir emeklerine ortak olmadıkları halde üretimlerinden vergi yoluyla pay almaya çalışan kimselerdir. Yalkın'ın sözlü ve yerel tarih bağlamında aktardığı bilgilerin çoğunda Türkmenlerin cenahında Osmanlılar pek olumlu anılmamıştır.

Türkmenlerin merkezle ilişkisini en güzel açıklayan Ömer Ağa'nın Yalkın'a okuduğu türkü sonrası yaptığı izahattır. Türküde geçen Kolaş aşireti hakkında bilgi isteyen Yalkın'a sözlü ve yerel tarihe dayanarak bilgi veren Ömer Ağa aşiretin Horasan'dan Anadolu'ya geldiğini ancak sultanlarla iyi geçinemediği için kaybolup gittiğini aktarmıştır. Yalkın bu anlatılan durum üzerine *"burada saltanatın (Osmanlı), Türk aşiretlerine ne kadar acımasız bir kalple hakim olduğu düşünülürse derhal bunun bir gerçek olduğu ortaya çıkar"* sözleri ile düşüncelerini ifade etmiştir. Yalkın bu düşüncelerini ifade ettikten sonra Ömer Ağa'nın söylediklerinin ardından korkar gibi olup *"efendi beni söyletme"* demesini fikirlerine dayanak olarak gösterir. Bu durum Osmanlı'dan beri Türkmenlerle merkez arasındaki münasebetlerin gerginliğine işaret eden iyi bir örnektir. Yalkın bundan sonra *"ben Ömer Ağa'ya Türkiye Cumhuriyeti'nin bir halk ve daha çok bir Türk halkı hükümeti olduğunu açıkladım. Sohbetimizi tam bir güvenle ilerletmeye başladık"* diyerek Ömer Ağa'yı teskin etmiştir. Ömer Ağa, konu ile alakalı bir babanın çocuklarına anlattığı olayı örnek olarak verir. Buna göre baba çocuklarına *"Osmanlı ile dost olmayın, yeniden (sonradan) görme ile alışveriş etmeyin, avrada sır açmayın"* demiştir. Ömer Ağa'nın bu konuya ilişkin anlattığı bir olayda ise Osmanlı ile dost olan sonradan görme ile alışveriş etmiş ve karısına sırrını açmış birisinin sonunda

⁴¹ A.e., II, s. 60; Bu olayı Dadaloğlu bir türkü ile ifade ederek sözlü tarih biçiminde aktarmıştır: *"Nemeği dersin küçük kasaba, Kesilen kelleler gelmez hesaba, Aşiret uşağı da dönmüş kasaba, Çukur elden gitti der Mehmet Ağa."*

⁴² Bunların tamamını zikretmek mümkün olmasa da bir kaçından bahsedilebilir. Örneğin 1929 senesinde Mersin Ticaret Odası muameleat memuru Lütfü Bey'den Dadaloğlu'nun bir türküsünü kopya etmiştir. Burada Dadaloğlu'nun kral kızına aşık olması ve bu uğurda savaşa girmesi anlatılmaktadır. A.e., II, s. 72-75, Yalkın'ın 8.8.1929 tarihinde Yalkın, Gaziantep'in Kılavuz köyünde Kilislioğlu Veli Ağa'yı kaynak olarak gösterdiği Dadaloğlu'na ait bir şiir aktarmıştır. Şiirde tarihte yaşanmış bir aşiret savaşından söz edilmektedir. Yalkın, türkünün daha uzun olduğunu düşündüğünü ancak bu kadarını bulabildiğini ifade etmiştir. A.e., II, s. 70-71.

zindanlara düşüp çürüdüğü aktarılmaktadır.⁴³ Pek çok Türkmen'in olduğu gibi Dadaloğlu'nun da Osmanlı idaresine muhalif olduğu görülmektedir. Yal-
kın bu konuda Binboğa dağlarının güneyinde bulunan Kara Ömerli köyünde
dinlediği bir türküyü aktarmaktadır.⁴⁴

Türkmenlerin Osmanlı'ya ilişkin bu algısının oluşmasına neden olan ne-
denlerden birisi yukarıda da söz edildiği gibi vergi alabilmektir. Bu bağlamda
Türkmenler oluşan muhalefeti sözlü ve yerel tarihin en önemli araçlarından
türkülerle aktarmışlardır. 5 Mayıs 1920 tarihinde İvris köyünde Hititlerin
Bereket Tanrıçası kabartmasının yakınında Beğdikli Ömer Ağa isimli biriyle
harman başında konuşurken 20 yıl önce ölen Aydın aşiretinden Aşık Ali'nin
aşar vergisi aleyhine söylediği destanı okur. Yalkın ise bunu "*Türkiye Cum-
huriyeti'nin kaldırdığı aşar vergisinin halkın üzerinde ne kadar derin bir tesir
yarattığı*" ifadeleri ile okuyucuya aktarmıştır.⁴⁵ Yalkın'ın Ömer Ağa ile yapmış
olduğu konuşmada şu fikirlerini aktarmaktadır: "*Ömer Ağa hür bir adamdır
ve Abdülhamid'in ezeli bir düşmanıdır. Hayatında en çok istediği ve kendi de-
yimi ile dünyanın savranı (deve kafilesinin reisi) Türk'ün eline geçse dediği gibi
memlekette büyük bir uyanış beklemektedir.*"⁴⁶ Yalkın'ın burada Cumhuriyet
ve Osmanlı Türkiye'sine dair görüşlerini de yansıttığını açıkça görmekteyiz.
Yine Ömer Ağa'dan alıntı yapan Yalkın burada Türkmenlerin Osmanlıların
kendilerine yüklemiş oldukları vergi mesuliyeti hakkındaki bakış açısını da
aktarmıştır. Buna göre vefat eden Kadıroğlu öleceği esnada şunu okumuştur:
"*kimi bel ile bostan dikiyor, kimi torba ile saman çekiyor, kimi de yeniden cin-
darı ekiyor, devlete bir şey yok emeği yeyin.*"⁴⁷

Osmanlıların Türkmenlerden daha kolay vergi alabilmek için onları yerleşik
hayata geçirme çabaları da Türkmenler tarafından şiddetli bir muhalefetle
karşılanmıştır. 18 Ağustos 1931 tarihinde Alimantar köyüne giden Yalkın,
burada Berelli obasından Hanifi Ağa, Türkmen obalarından Akıl Hoca ve Da-
vutoğlu, Bayendir'den Meçiğin oğlu Mehmet ve diğer davetlilerle konuşmuş-
tur. Halil Ağa, kendi obasının tarihi ile alakalı konuşarak padişahın kendileri-
ni zorla yerleşik hayata geçirdiğini ifade etmiştir. Bir kısmının Rakka'dan
geldikleri yere doğru göç ettikleri ifade edilmiş Kara Hasan Efendi ise söze
karşıarak bir kısmının Anadolu'da kaldığını bir kısmının Acem'e gittiğini söy-
lemiştir. Halil Ağa da bu söylenenleri teyit ederek en büyük sıkıntıyı Beydili
aşiretinin çektiğini söylemiştir.⁴⁸

⁴³ A.e., II, s. 14-17.

⁴⁴ A.e., II, s. 65; "*İlgica, sığıca görünen dağlar, Yoksa Türkmen ili başın boran mı? Deli gönül kay-
nayıp da çoşunca, Hey ağalar da çoşayım güman mı? Aşağıdan da akça koyun geliyor, Bezirganlar
ko yiğide gülüyor, Kitabın dediği günler oluyor, Yoksa gün döndü de ahir zaman mı? Aşağıda akça
koğum ötünce, Kater başım mayaların sökünce Şahtan ferman Türkmen ili göçünde Daha da hey
Osmanlı'ya aman mı? Dadaloğlu der de gördüm düşümde, Yiğide at verilir on beş yaşında Aışkın
bir piştovla dağlar başında, Azrailden başkasına aman mı?*"

⁴⁵ A.e., I, s. 227-233.

⁴⁶ A.e., II, s. 15-16.

⁴⁷ A.e., II, s. 18.

⁴⁸ A.e., I, s. 48-49.

2.5. Sözlü ve Yerel Tarih Bağlamında Türkmenler ve Araplar

Türkmenlerin arası merkezle iyi olmadığı kadar bölgede yaşayan Araplarla da iyi olmadığı anlaşılmaktadır. Türkmenler ve Araplar arasındaki gerilimin ana sebebinin arazi taksimi olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra iki etnik yapı arasındaki kültürel farklar da belirleyici birer unsur olarak ortaya çıkmıştır. Araplarla Türkmenlerin geçmişte yapmış olduğu savaşlar özellikle türküler vasıtasıyla sözlü ve yerel tarihe kazanmıştır. Yalkın incelemelerinde buna dair pek çok veriye rastlamıştır. Türkmen-Arap mücadelelerini konu alan türkülerden birisi Binsait ile Türkmenler arasındaki kavgayı anlatan türküdür. Bu olaya göre Binsait, 33 Arap oymağı ile birleşerek Türkmenlerin üzerine yürümüş bunun üzerine Barak, Elbeyli birleşerek Rakka'da büyük bir harbe tutuşulmuştur. Binsait'in reisi Fahhal adlı bir Arap iken Türkmenlerin reisi ise Mehmet Bey'dir. 1785 tarihlerinde olduğu aktarılan savaşlarda Türkmenler, Arapları Aneze'ye dek sürmüşler ve Dedeoğlu bunun için bir destan düzmüştür.⁴⁹ Konuya ilişkin başka bir örnek daha vermek gerekirse Elbeyli Hasan Ağa türküsü aktarılabilir. Çalışmanın yapıldığı yıldan 80-100 sene öncesinde Halep'te Elbeyli'den Hasan Ağa adlı bir Türkmen varmış. Araplarla sorun yaşadığı için Araplar onu yakalayıp derisini yüzmek istemişler. Bunun üzerine ölmeden önce Hasan Ağa olayları anlatan bir türküyü yakmıştır.⁵⁰

Elbeyli Hasan Ağa'nın yaktığı ve Yalkın'ın derlediği türküde Araplarla Türkmenler arasında görülen arazi kavgasının benzerlerine pek çok yerde rastlanmaktadır. Bu konuda bir başka örnek Bayındırlardan Halit Ağa'nın aktardığı türküdür. Halit Ağa, Bekmişli aşiretinden Hacı Ali, Ulaşlı aşiretinden Hacı Mustafa Cerit oğlu Bekir ve obalarıyla Araplar arasında büyük bir kavga vuku bulmuştur. Türküde yer adları çatışmada bulunan kimseler ve nelerin yaşandığı ile ilgili bir takım bilgilere ulaşılabilmektedir. Halit Ağa bu türküyü söyledikten sonra türküde adı geçen dört kahramanı gazveden dönerlerken habersizce kılıçla öldürdüklerini ifade etmiş ve *"biz yerleştiğimizden beri buralarda ne canlar vermişiz"* diyerek iç çekmiş ve bir gözyaşı aktıktan

⁴⁹ A.e., I, s. 87-89; *"Aldı Fahhal: Vaktina hazır dur, abu Hüseyin, Ene abdek diyen kullar benimdir, Cebelsem'an has tağından Amuk'tan, Harp için işlenen yollar benimdir. Aldı Mehmet Bey: Fahhal kimse gelsin benim karşıma, Adam isteyenler düşsün peşime, Felek uğradırsa azı dişime, Adam parçalayan kullar benimdir. Aldı Fahhal: Dervişe dirdişim kim polat giyer, Cemanım var taburlara at koyar, Hamdünüm birin binlere sayar, Haber alamayan dullar benimdir. Aldı Mehmet Bey: Hasan, İsmail'im zorbalar başı, Osman beyim çıplak eder savaşı, Mustafa Paşam atlıların ulaşı, Leşlere gömülen nallar benimdir. Aldı Fahhal: Uzun hamrular tor gibi öter, Boynuzlu atları dağ gibi yatar, Mücetme kisibin Amuk'ta satar, Dellala verilen şallar benimdir. Aldı Mehmet Bey: Damalhanın konalıması Vaslı, Şimdi kurduk senle mertlik faslı, Bin atlıya karşı koydum hasünü, Bilirim harp ilmini torba benimdir. Aldı Fahhal: Fahhalim de bugün ben oldum melül, Tedahhal aleyhim ricam et kabul, Aman Allah aman amanın resul, El aman çağınşan diller benimdir. Aldı Mehmet Bey: Memet Beyim der ki sen seni bildin mi, İntikam koymazık haberin aldın mı? Türkmenin cıdasın nasıldı bildin mi? En ahar söyleyen diller benimdir."*

⁵⁰ A.e., I, s. 94-95; Türküde Araplarla Türkmenler arasındaki gerilimin arazi paylaşımı sebebiyle meydana geldiği açıkça görülmektedir: *"Bir zamanda Arap alsın illeri, Benden sonra Türkmen kesin yolları, Ben gidersem kim beklesin çölleri, Çöller bizim ata, dede yurdumuz, Felek ondurmadı bizim yerimiz, Bir araya gelemedik dördümüz, Mumbuç bizim fermanlı bir şarımız, Çöller bizim, ata dede yurdumuz, Hey ağalar Kara Dağın eteği, Dağılsın mı Elbeyli'nin peteği?, Vezirler kuşağı arslan yatağı, Obama da malum olsun halimiz! Yeter artık yüreciğim yakmayın, Oğlum küçük hatırını yakmayın!"*

sonra “ne ise” diyerek konuyu kapatmıştır.⁵¹ Osmanlılar Türkmenlerle Araplar arasındaki mücadelelerde daha çok Arapların tarafını tutmuşlardır. Bu bağlamda Yalkın’ın “Hacınaloğlu” başlığı ile kaydettiği türküde Kara Şıhlı aşiretinden Hacınaloğlu ile Aneze Araplarıyla yapılan bir mücadelede “*Türk padişahu*” olarak anılan Osmanlı hükümetinin Arapların tarafına geçmesi anlatılır. Bu durum Türkmenler tarafından etnik ve kültürel bağlar vurgulanarak sitemkar bir biçimde şu sözlerle ifade edilir: “*Türk padişahu Türkleri terbiye eder. Arapların birkaç hediyesine bizi feda eder.*” Pek çok kan dökülmesine rağmen Hacınaloğlu öldürülemez.⁵² Merkezin Türkmenler ve Araplar arasındaki ilişkilerdeki konumunu açıklayan bir türkü de Murtaza Bey Vakası olarak adı geçen türküdür. Yalkın bu isimle Kilis’te kullanılan bir atasözünü de hikayesi ile beraber aktarmıştır. Türkmenler arasında bulunan Hasan Paşa’nın oğlu olan Murtaza Paşa Aneze Araplarına iyi bir satır atmış. Araplar Murtaza Paşa’dan af dilemeye gelmişler ve o da bunun üzerine bir türkü yakmıştır.⁵³

Türkmenler, Türk olarak niteledikleri Osmanlıların Araplara karşı takındığı tavır sebebiyle sahipsiz bir his içerisinde görünmektedir. Yalkın, Kulfalıların yerleşik hayata geçmek istediklerini ve 1869-1870 tarihlerinde yerleşmiş olsalar da ataları yerlerine sahip olamamışlardır. Kulfalıların 250 çadırı ve 2000 nüfusu bulunmaktadır. Bu konuda aşirette bulunan yaşlı bir kadın “*efendi, biz Türkük! Yurdumuz, obamız hepsi Türktür ama bir kara karşı toprağımız yok. Bizi hiç düşünen yok mu? Taşa tüküreyim ki biz ölü yok!*” ifadelerini kullanarak durumun aşiret için ne derece gündemde olduğunu aktarmıştır.⁵⁴ Yine Yalkın, 21 Temmuz 1928 tarihinde geldiği Bahşiş yörüklerinden de benzer şeyler duyar. Bahşişlerin kışlağı yoktur ve bu nedenle Adana’da kiraladıkları topraklarda kışlamaktadırlar. Bahşiş yörükleri bu durumdan bir hayli rahatsızlardır. Bu nedenle Bahşişler Yalkın’a içlerini dökerek “*biz Türk’üz ama toprağımız yok*” demektedirler. Bahşişlerin kim olduğuna dair de sözlü ve yerel tarihten bilgiler edinen Yalkın onların 1773 yıllarında Ermenek kazasının Barçın yaylasından göçmüş ve bugün buldukları yere geldiklerini tespit eder. Aşiret Yalkın’ın gittiği zamanda 110 çadırdan ibarettir.⁵⁵

⁵¹ A.e., I, s. 85-86; Aktarılan türküde ise: “*Rakka’dan beri gelen gaziler, Rakka’nın gonca gülü soldu mu?, Yenilen bir haber duydum oradan, Öldü derler, Cerit Bekir öldü mü?, Cerit Bekir öldüyse açıldı kilit, Yolumuz bağları o kara bulut, Hani ya Hacı Ali oğlu Bayındır Halit, Kolu bağlı cellatlara vardı mı? Hükmümüz geçerdi şol kaftan kafa, Bu yalan dünyada koymadık vefa, Hani ya Ulaşlı Hacı Mustafa, Alayları bölük bölük böldü mü? Halidim de bunu böyle söyledi, İnip aşkın deryasını boyladı, Alçak Arap otururken neyledi, Ciğerim delik delik deldi mi?*”

⁵² A.e., I, s. 86-87; “*Acem ilinden güzül şah getirdim, Çergemi Colaba kurdum oturdum, Beyefendim, hizmetini yetirdim, Hangisinde kusur koydum sana ben?, Şekvacım mı geldi Araptan, Kürten, İmdatçım mı çıktı oğlum Murad’dan? Paşam kurtarırsan beni bu dertten, Mızrağı geçiririm taşa ben, Hacınaloğlu idim var idi namım, Er yiğit meydanında kalmazdı kanım, Aşkın deryasında oynardı gemim, Yenile uğradım boran ile kışa ben.*”

⁵³ A.e., I, s. 91-92: “*Sana derim sana ey Arap ili, Murtaza Bey senden ayırmaz şerrini, Benim gönlüm geri dönüp döğüşmek, Ah nedeyim Tayyar oğlu komeyor, Ben göçersem kendi konar yurduma, Zırh giydürsem aslanuma, kurduma, Murtaza Bey düştü dönmez ardına, Haberim yoktur kimse şerrin bilmeyor, Hasan Paşa der ki belim büküldü, Oynaştı harbiler zırhım söküldü, Çalındı kılınçlar, kanlar döküldü, Yummalar çağırır Ubeyt gelmiyor.*”

⁵⁴ A.e., I, s. 214-215.

⁵⁵ A.e., I, s. 220-222.

Molla Ahmet adlı Türkmen'i çadırında hüznü bir halde gören Yalkın onun Tarsuslu Araplar tarafından bir gece soyularak dövüldüğünü ve ailesinin de bağlanarak ağlatıldığı ve paralarının çalındığını öğrenmiştir.⁵⁶ Molla Ahmet bu olay karşısında çaresiz kalmıştır.

Pek çok türküye konu olan Arap-Türkmen savaşları sonrasında Türkmenlerin zihin dünyasında Araplar savaşlardan kaçan, korkak kimseler olarak tasvir edilmiş ve algılanmıştır. Yalkın, pek çok obanın şeceresini derlediği Halil Ağa'ya obalar arasında Şaman veya Şahman adı verilen bir obanın olup olmadığını sorar. Bunun üzerine Halil Ağa, Şahman adında Suriye'de bir Türkmen ovası bulunduğunu ama bunların dinsiz olduklarından dolayı asıllarını kaybederek Araplaştığını ve Şam ile Bağdat'ı kurduklarını ifade etmiştir. Kendilerinin de 7 göbek atalarını sayıp Türk olduklarını ancak daha sonra Araplaştıklarını itiraf ettiklerini söyler. Halil Ağa onların Türk olduklarının cesaretlerinden anlaşıldığını da eklemiştir. Zira Şahman obası Türkmenlerle savaşırken tek kişi kalsalar da savaşı terk etmediklerini ancak Arapların böyle olmadığını aktarmıştır.⁵⁷ Araplara ilişkin Türkmenlerdeki bu algı onların oyunlarına da yansımıştır. Genellikle düğünlerde icra edilen "Arap oyununun" da gençlerin bir kısmı Arap kıyafetleri giyerlerken bir kısmı da Türk kıyafetleri giyer. Arap kıyafetliler ateşin çevresinde oynarlarken Türkler baskın yaparlar ve Araplar Türklerden kaçarlar. Daha sonra Araplar baskın yapar ve Türkler geri kaçar. Oyun bu biçimde saldırma kaçma hareketleri ile devam eder ve sonunda Türklerden birisi havaya silahını boşaltır. Araplar telaşlanarak bir-biri ile dövüşmeye başlarlar. Ağlaşıp birbirlerinin yüzüne tükürürler ve Arap taklidiyle mersiye okurlar. Türkler hepsini bağlar ve esir alırlar. Yalkın'ın aktardığına göre bu oyun güneydeki tüm Türkmenlerde Elbeyliler, Baraklar ve diğerlerinde yaygındır.⁵⁸

Türkmenlerle Araplar arasındaki bu gergin ilişki sosyal hayatlarına da yansımıştır. Örneğin evlilik ile alakalı Kara Hasan Efendi'nin şu sözleri ilginçtir: "Efendi, şimdiye kadar Araplardan yalnız bir kız aldık fakat Tanrı'ya şükürler olsun, Araplar aşiretimizden bir kız bile almayı başaramadılar. Arap'a kız veren adam obada yaşayamaz."⁵⁹ Bu konuyla alakalı başka bir bilgiye daha ulaşan Yalkın onu da aktarır. Firuz Bey'in Oğlu Mehmet Bey olarak aktarılan bir türküye göre Mehmet Bey dayısı Berk Ağa'nın kızı ile evlenmiştir. Gerdeğe sarhoş olarak gelen Mehmet Bey şaka yapıyorum diyerek Berk Ağa'nın kızı Mutu Hatun'a kuburunu çevirir. Kaza ile kuburun patlaması sonucu Mutu Hatun ölür. Ne yapacağını bilemeyen Mehmet Bey, Araplardan Muvali Şeyhi Ahmet Bey'e sığınır. Arapların arasında iki sene kadar yaşayan Mehmet Bey yurdunu ve Türkmenleri özleyerek bir türkü yakar. Ardından Mehmet Bey, Türkmenlerin yanına döner. Bununla beraber Türkmenler ile Arap Muvali Şeyhi Ahmet Bey arasında kız alıp verme hadisesi yaşanır. Yalkın, sözlü ve

⁵⁶ A.e., I, s. 217-218.

⁵⁷ A.e., I, s. 50.

⁵⁸ A.e., I, s. 77-78.

⁵⁹ A.e., I, s. 32.

yerel tarihe göre Türkmenlerle Araplar arasında bilinen tek kız alıp verme hadisesinin olduğunu ifade eder. Bu nedenle Hadidi denilen bu Arap aşireti ile Türkmenler birbirlerini akraba olarak tanırlar.⁶⁰ Burada aynı zamanda iki toplum arasındaki kültürel farklar da ortaya çıkmaktadır.

Türkmenlerin Araplar dışında yakın coğrafyada Kürtlerle de ilişki içerisinde olduğu sözlü ve yerel tarih kayıtlarına ve türkölere yansımıştır. Türkmenlerin sadece Araplarla değil bölgede bulunan Kürtlerle de münasebetleri olmuştur. Yalkın'ın aktardığına göre "*milli denilen Kürt aşiretiyle Türkmenlerin arasında bundan 200 sene önce bir harp olmuş.*" İspiroğlu'nun aktardığına göre bu harbe dair de Türkmenlerin bir türküsü bulunmaktadır. Kürtlerin bu dönemdeki reisinin adı ilginç olarak Timur Paşa Türkmenlerin ise Kasım Ağa'dır.⁶¹ Sözlü ve yerel tarih verilerinden anlaşıldığı kadarıyla Türkmenlerin yoğun mücadele ve ilişki halinde buldukları toplum Araplar olmuştur.

2.6. Sözlü ve Yerel Tarih Bağlamında Türkmenler ve Genç Osman

Türkmenler arasında Genç Osman destansı bir şahsiyet olarak temayüz etmektedir. Pek çok türküye konu olmuş ve Türkmenler arasında meşhurdur. Sözlü ve yerel tarihten elde edilen bilgilere göre Sultan IV. Murat döneminde yaşayan Genç Osman, Bağdat'ın Safevilerden alındığı sefere katılarak (1638) büyük kahramanlıklar göstermiştir. Yalkın, Kara Hasan adlı bir Türkmen'den Genç Osman hakkında bilgi ister. O da günümüzde Genç Osman adı verilen ve günümüzde mehter marşında icra edilen sözlerin bir kısmını türkü olarak aktarır.⁶² Bunun üzerine Yalkın, Genç Osman hakkında daha fazla bilgi ister. Kara Hasan, Dadaloğlu'nun Genç Osman'a dair pek çok türkü yazdığını fakat onların hatırına gelmediğini ifade etmiştir. Buna rağmen Kara Hasan, Genç Osman'ın hikayesini Yalkın'a aktarmaktadır. Onun anlatmasından sonra söze giren ev sahibi Ömer Ağa, Genç Osman'ın Bağdat'ın fethiyle alakalı türküyü okur.⁶³ Bu türküde Genç Osman'a dair sözlü kültüre ait önemli bilgiler yer

⁶⁰ A.e., I, s. 92-94; "*Ağalar yad-elin kahri çekilmez, Silayı vatanı arzular gönüm, E ağlar başı boran oldu sökülmez, Babam yurdu çölü arzular gönüm, Gurbet elde ben nideyim, şaşırđım, Yad-elin ikramı boynumdan aştı, Angıt gölünden bir bahri uçtu, Colab'ı, Şirvan'ı arzular gönüm.*"

⁶¹ A.e., I, s. 89-90; "*Aldı Timur Paşa: Sana derim sana hey Kasım Ağa, Gel girelim senle merdi meydana, Şimdi katarım da tozun dumana, Gözün yaşı sel olur dört yana. Aldı Kasım Ağa: Sana derim sana ey Timur Paşa, Askerin sığmazsa dağ ile taşa, Bir nefeste seni tıkarım Muş'a, Muş'ta duramam da dar düşen Van'a. Aldı Timur Paşa: Timur Paşayım ben seni çok bozdum, Evvel böyle değildin şimdi sen azdın, Elülbeyt (ehl-i beyt) şeyhini imdatçı gezdin, Gözün yaşı sel olur dört yana. Aldı Kasım Ağa: Kasım'ın da derim ki gel etme yeter, Ederim seni Hacı beyden beş beter, Senin Kürtlerine bir Türkmenim yeter, Şimdi katarım da tozun dumana. Aldı Timur Paşa: Gün görülmez oldu kartaldan kuştan, At işlemez oldu yatan öleşten (ölüler), Sen ibret almadın mı kesilen baştan, Aynalı boyandı hep kızıl kana. Aldı Kasım Ağa: Kasım Ağa der ki ben kılncı astım, Çok şükür hüdaya kalmadı yastım (yasım), Var met (öyme) eyle Beydilin dostun, Aç kurt gibi girişirler düşmana, Bu söyleyen de İspir kendidir, Türkmenin yardımcısı Hızır kendidir, Her birisi bir Urustem (Zaloğlu Rüstem) dengidir, Kürtler yalvarırlar gani süphane."*

⁶² A.e., I, s. 17.

⁶³ A.e., I, s. 44-46; Kara Hasan Efendi, Genç Osman ile ilgili şunları anlatır: "*Sultan Murat, Antakya civarında bir rüya görür, rüyasında: Genç Osman'ı yanına al derler. Sabahleyin Sultan Murat, Genç Osman'ı köyünden getirir. Anasına geri getireceğine dair bir de senet verir. Bağdat'a giderken padişahın ordusunu bir çiftçi üç gün besler. O zaman buralarda çok zengin ağalar bulunmuş. Padişaha bu adamı define sahibi olarak tanırlar. Padişah, çiftçiye çağurarak, Ulan, senin hazinen*

almaktadır. Genç Osman'a ait daha çok bilgi elde etmek isteyen Yalkın konu ile alakalı pek çok kişiyle görüşmüştür. Keferğani köyünden Meçik oğlu Memet Ağa'dan dinlediği ve Dadaloğlu'na isnat edilen türküyü eserinde aynen zikreder:

“İptida seferde Bağdat'ı aldı, Hopladı hendeği geçti Genç Osman, Yıkıldı bayraklar kaptı bayrağı, Getirdi hisara dikti Genç Osman, Allah Allah dedi kaydadı çoştu, Gören adamların tepdili şaştı, Kelle koltuğunda üç gün savaştı, Şehitlere serdar oldu Genç Osman, Genç Osman dersin gel-sin göreyim, Nasıl bir yiğit imiş ben de göreyim, Vezirlik isterse üç tuğ vereyim, Furadın serdari oldu Genç Osman, Bir bezirgan gelir Urumdan, Şam'dan, Kılıncın gabzası görülmez kandan, Dadaloğlu der, yiğitlik atadan, Bağdad'ı kurtardı yavuz Genç Osman.”⁶⁴

2.7. Sözlü ve Yerel Tarih Bağlamında Türkmenlerde İstiklal Harbi ve Mustafa Kemal Atatürk Algısı

Toroslarda yaşayan ve şehir hayatından uzak olan konargöçer Türkmenler arasında İstiklal Harbi'ne ve Mustafa Kemal Atatürk'e ait bir literatür oluşmuştur. Bu anlatı sözlü ve yerel tarihe dayalı olarak türküler kanalıyla günümüze ulaşmaktadır. Yalkın'ın inceleme yapmış olduğu 1930'lu yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalandığı Cumhuriyet'in kurulduğu zaman dilimine çok yakındır. Bu süreçte 93 Osmanlı Rus Harbi, Trablusgarb Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi önemli hadiseler gerçekleşmiştir. Türkmenlerin bu olaylara karşı doğrudan anılarının bulunduğu görülmektedir. Bu süreci sözlü ve yerel tarihe dayalı olarak aktaran Türkmenler bulunmaktadır. Bahşiş yörüklerinin şecerelerine ait verilere de sözlü ve yerel tarihten ulaşan Yalkın, onların büyüklerinden bazılarının isimlerini aktarır. Solak Bey, Mustafa Bey, Kerim Bey, Süleyman Bey, Tekerlek Bey bunlardır. Bu kimseler hakkında sözlü ve yerel tarihe dayalı olarak bilgi veren Halil Efendi tarihsel olarak daha da detaya inerek *“Tekerlek Mustafa Bey, Mısırlı İbrahim zamanında yaşamış ve Mısırlı İbrahim Paşa ona 1840 yılında kılıncı kuşatmıştır”* demiştir. Biraz daha düşünen Halil Efendi sözlerine devam ederek *“Tekerlek Mustafa Bey, Rus savaşında aşiretten 180 süvari alarak Sivas-topol'a gitmiş ve birkaç Rus kumandanını tutsak etmiştir. Tekerlek Bey bizim aşiretin son beyidir. 1912 yılında 120 yaşında iken Bulgar dağında ölmüştür. Mezarı buradadır.”* ifadelerini sözlü ve yerel tarihe dayanarak beyan etmiştir. Hüseyin Efendi ise Tekerlek Bey'in mücadelelerinden söz ederek *“Tekerlek Bey, Uruslarla Aydın'da, Doğanoğlu beyleriyle Adana'da, Menemenci oğullarıyla, zeybek eşkıyalarıyla Kayseri'de Armutbeli üstünde ustabaşının uşaklarıyla*

varmış. Padişah dururken çiftçiye hazine ne gerek, onu çabuk bana getir der. Çiftçi hemen çıkar ne kadar çift aleti varsa padişahın önüne getirir ve yalvararak, hünkarım, işte benim hazinem bunlardır, der. Padişah çiftçinin bu sözünden hoşlanır onu haznedar yapar. Bağdat'a gelirler. Bir gece padişah kıyafet değiştirerek Genç Osman'ın çadırına gelmiş ve Genç Osman'a Bağdat'ı alacak mıyız? Demiş. Genç Osman kır atma çifte yem, bana tütün çıkmazsa Bağdat alınmaz demiş. Ertesi gün Genç Osman'ın atına çifte yem çıkar ve kendisine de tütün gönderilir. Genç Osman, öğle namazı sırasında Bağdat'ı alır. Burcu deler, şehit olur. Kafasını koltuk altına alır, padişah geri dönerken Genç Osman'ın anasına verdiği senetten dolayı üzülür.”

⁶⁴ A.e., I, s. 100-101.

ve daha birçok yaramazlarla savaşmış ve Bulgar dağlarında devletin bekçisi olmuştur” sözlerini kullanmıştır.⁶⁵ Burada Tekerlek Bey ile alakalı bilgilerin teyide ve tenkide muhtaç olduğu aşıkardır. Yine Ömer Ağa, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi'ne dair olayları kronolojik olarak sıralayan bir türkü aktarmıştır. Türkmenlerin bakış açısı, ülkede yaşanan son gelişmeleri aktarmaktadır.⁶⁶ Ömer Ağa açısından bu yaşanan olaylar çok önemlidir. Zira bir oğlunu Cihan Harbi'nde kaybetmiştir. İkinci oğlunu ise savaş ve antlaşma günlerinde Gümüşköyü yakınlarında Rum köylüleri öldürmüşlerdir.⁶⁷

1864 doğumlu Aşık Sadık Efendi'nin aktardıkları savaş halini şu şekilde ifade etmektedir: “Efendi, ben Adana'nın kuşatılması sırasında Tarsus'ta Makam çarşısında bir dükkanda (bir elbise dükkanında) çalışıyordum. Göçte hastalandım şimdi hem kör hem de sağır oldum. Ve bugün kızıma muhtaç kaldım. Allah kimseyi benim gibi göze ve kulağa muhtaç etmesin.” Yalkın'a pek çok türkü aktaran Aşık Sadık Efendi'nin türkülerinden bir tanesinde de İstiklal Harbi ve Mustafa Kemal Paşa ile alakalı bilgiler yer almaktadır.⁶⁸ Bu bilgiler Türkmenlerin İstiklal mücadelesine katkıları, bakış açıları ve Mustafa Kemal Paşa'ya dair duygu ve düşüncelerini bizlere yansıtmaktadır. Yalkın, Aşık'ın buna benzer pek çok türkü okuduğunu ifade etse de bunlara eserinde rastlamamaktayız. Yalkın, Suriye'de kalan Türkmenlerin daima Türkiye sınırları içerisinde kalmadıkları için üzgün olduğu gözlemini aktarmıştır. Fransızların ilk kuşatmaları arasında düzenlediği türküsünü okur. Bu türkü, o dönemin sözlü ve yerel tarihi açısından önemli veriler barındırmaktadır:

“Ak kağıda kara yazı yazdılar, tabur edip askerleri dizdiler, Türklük diyenlerin başın ezdiler, Yesir kaldı vatanımız, köyümüz, Şimarik'ten çıktı askerinin ucu, Kefergani, Türktür, affolmaz suçu, Ağlaşır analar ne yapacak baci, Harap oldu vatanımız, ilimiz, Toplanıp da bir araya gelelim, Osmanlı'dan doğru haber alalım, Derdimizi Kemallara (Mustafa Kemal'den bahsediliyor) yanalım, Harap oldu vatanımız, yurdumuz, Sensin sahibimiz,

⁶⁵ A.e., I, s. 222-223.

⁶⁶ A.e., II, s. 17-18; “Türkiye bakıldığında şunlar görülmektedir; Cihan fitne fücür oldu, Bak Şarlara adu doldu, Avratlarda perde kalktı, Ne acayip hengam oldu, Vilayetler gitti elden, İyiler çıktılar yoldan, Selanik'ten haber aldım, Göğnümeye kaygular doldu, Alasonya geri dursun, İskodra virane olsun, Arap, kavlinde durmadı, İngiliz'e yesir oldu, Yemen, Bağdat tepelendi, kötüler haddini bildi, Yiğitler sıraya girdi, İyi günler geri döndü, İzmir şehri şereflendi, Bizim il serfiraz oldu, Anadolu meydan aldı, Ankara kavlinde durdu, Şerefin askeri kurttur, Düşmanın derdi büyüktür, Cihanın yağı eriktir (ermiştir, olgunlaşmıştır), Kadıroğlu hak görüktü. Son beyitte tarih de atmaktadır. Zira türküyü aktaran Ömer Ağa'nın dediğine göre Kadıroğlu bir önceki yıl yaylada vefat etmiştir.”

⁶⁷ A.e., II, s. 14.

⁶⁸ A.e., II, s. 8-11; Aşık Sadık Efendi'nin aktarmış olduğu türkünün tamamı şu şekildedir: “Milletin meclisi, meydanı kaldı, Erenler, melekler savaşa geldi, Düşmanın gözüne yedi, bin oldu, Alındı vatanda canı Yunan'ın, Peşrevler güreledi, sazlar ötüyor, Görünmez yerleri gülle tutuyor, Düşman belasını buldu ötüyor, Leşkeri dağlarda kaldı düşmanın, “Gaziler” bayrağın çekti, dolandı, Alkanlara eğri kılıç boyatır, Tüfekler yivlendi, süngü bilendi, Kalbine giriyor işte düşmanın, Yeşil başlı kuşlar semada döner, Açılır camiler kandiller yanar, Düşmanın başına yıldırım iner, Çivrilü dolanıp kaçıyor düşman, Razzakıdan yaptın şaraplar içtin, Cihanı girim derken hendeğe düştün, Hiç ökçen yokmuş, tezce apıştın, Yiğit ordumuza eğildi düşman, “Kemal Paşa” şanlı hudut kuşatır, Umarım milleti serbest yaşatır, Yunan'ın (...) değdi nişadır, Erirmeğe koştu denize düşman, Sadık'ın sözleri çıktı ya haçan, Düşmanın sırtına çekildi palan, Açılmış cidavu binilmez kalan, Gaybetmiş yuların, kaçıyor düşman.”

biz neyleyek, Toplanak da bir araya yörüyek, Hükümet yoktur ki haber eyleyerek, Yesir oldu vatanımız, köyümüz, Vuruldu göğüsten akıyor kanı, Aldılar vatani yoktur günahı, Yetiş Mustafa Kemal'im imdadın hanı?, Yesir oldu vatanımız, elimiz."

Bu türkü 1918-1919 yılında işgal yıllarında söylenmiştir.⁶⁹ Yalkın, Evdilek obasında Koçaç oymağında karşılaştığı ihtiyar Koca Mehmet ile yapmış olduğu sohbet farklı milletten kimselerin Türkmenlere yapmış olduğu fenalıkları ihtiyarın kişisel hikayesi üzerinden okuyuculara aktarmaktadır. Burada Yalkın'ın şahsi heyecanı da hissedilmektedir. Zira yeni kurulan Cumhuriyet'in ulus temelli bir yapıda olması ve Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Arapların Osmanlı devletinden ayrılması gibi süreçlerin Türk toplumu üzerinde derin izler bıraktığı muhakkaktır.⁷⁰

2.8. Sözlü ve Yerel Tarih Bağlamında Türkmenlerde Din Algısı

Türkmenlerdeki din algısı yaşam tarzlarından ve kültürel bağlarından derin olarak etkilenmiştir. Türkmenlerin konargöçer oluşları neticesinde sözlü kültür hakim olmuş ve bilgi edinmenin ana kaynağı haline gelmiştir. Bu durum Türkmenlerin dini öğrenirken yazılı kaynaklardan dolayısıyla medrese ve fakihlerin etkisinden uzak kalmasıyla neticelenmiştir. Dini daha çok şifahi ve menkıbevi tarzda öğrenen Türkmenler bunu doğal bir süreç içerisinde eski kültür ve inançlarıyla da harmanlayıp İslamleştirmişlerdir. Bu bağlamda Türkmenlerin sahip olduğu din algısı yerleşiklerden farklı evrilmiştir. Yalkın'ın aktardığı şu anekdot bu bağlamda ilginçtir. Yalkın'ın aktardığına göre oymaklar arasında ağıtlar Kuran'dan daha büyük bir saygı ile dinlenmektedir. Bu ağıtları yakan kadına ağıtçı karı adı verilir. Bazen kızlar da söyler.⁷¹ Bulgar dağında ağıt söylenirken ağıtçı kadın her solukta ehe, ehe, ehe der. Onu dinleyen kadınlar da ehe sözünü ardından tekrar ederek ağlarlar.⁷² Dini ilgi

⁶⁹ A.e., I, s. 75-76.

⁷⁰ A.e., I, s. 199-202; Yalman bu konuda şunlar aktarmaktadır: "Vaktiyle bucağımıza fellah Araplarından bir bucak müdürü gelmişti. O adam bize siz hayvan gibi adamlarsınız dayak yemedi insan olamazsınız dedi. Ben dayanamadım cevap verdim. Allah kurtarsın dedim. Herif daha çok öfkeleni. Sizde bu Türk kafası varken hiç de kurtulamazsınız deyince bu söz ayrımanı taşırdı. Dayanamadım çadırın önünde oynayan çocukları gösterdim ve dedim ki: Bizi sizin elinizden bu çocuklar kurtaracak. Haykıramandan herif korktu. Fakat bucaktan gidinceye kadar benimle konuşmadı ve epey zarar verdi. Ama ne olursa olsun ben lafımı gediğine yerleştirdim. Koca Mehmet burada biraz gülmüsedü ve bana dönerek sert sert: Sanki dediğim çıkmadı mı? Senin gibi bir Türk çocuğu benim dertlerimi dağ başında dinlemiyor mu? O dediğim fellah da şimdi Mersin'de patlıcan satıyormuş. Nasıl bizi sevmeyenler er geç belasını bulur. [...] Ah efendim ah biz yabancıların elinden neler çekti. Kör Andonlar, katil Abdurrahmanlar, Arnavutlar, Boşnaklar, Araplar bizim filizlerimizi kırdı [...] Gazi Kemal... Şapka değil başıma isterse tas giydürsün. Ona canım kurban. Ben 312 (924-25) Yunan Savaşında çok paşa gördüm ama Gazi gibi paşayı dünya görmedi. Allah ona ve millete zeval vermesin. Bize eski sahlar gün göstermedi, çorap giydirmede. Fukaranın ahi kahreder şahı. İşte şimdi hak, hükümet yerini ve babasını buldu. Eski padişahlar memleketi sattılar. Gelsinler de şimdi memleketi Kemal'den alsınlar. O adamın alınını karşılar. [...] Koca Mehmet eski idarenin pek çok fenalıklarını gözleriyle görmüş, ruhuyla tatmış olduğu için bugünkü genç cumhuriyetimize ruhuyla tapan ihtiyarlar arasına girmiştir. Onun bugünkü idareye idareye karşı gösterdiği sevgi ve bağlılığı görmek insana ayrı bir ferahlık veriyor."

⁷¹ A.e., I, s. 241.

⁷² A.e., I, s. 237.

ile alakalı olarak Yalkın, Çepne Türklerinden Ali Dede'den aldığı bir fıkrayı aktarmaktadır. Burada Kızılbaş bir Tahtacı aşıktan ve yoksulluktan bıkmış bir halde bir köşeye işemiş ve meydana gelen çamuru kararak bir takım şekiller oluşturmaya çalışmıştır. Bunu gören bir hoca Kızılbaşa zındık diye hitap ederek ne yaptığını sormuş. Bu hitap karşısında kızan adam “*çamurdan adam yaratıyorum ne yapayım*” şekline cevap vermiştir. Hoca ise ona ahirette can verileceğini ifade etmiştir. Kızılbaş bu cevaba kahkaha atarak “*Ulan avanak bunlar da dünyada benim gibi aç kaldıktan kelli can versem ne olacak?*” demiştir.⁷³ Burada sözlü kültürün etkisiyle dini anlamlandıran konargöçer bir Türkmen ile yazılı kültürün etkisiyle dini anlamlandıran yerleşik bir hocanın merkezle çevre ve din ile dünya arasındaki anlam çekişmesi açıkça müşahede edilmektedir.

Türkmenlerde menkıbevi kültür çerçevesinde yatır kültürü gelişmiştir. Özellikle Hoca Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş Veli gibi isimlerin yanı sıra menkıbevi şahsiyetlere de manevi değerler yüklenmiş ve Türkmenler tarafından saygı gösterilmiştir. Yalkın'ın aktardığına göre Kara Hasan Efendi, Boz Geyikli ziyaretinden söz eder. Onun soyunu Hoca Ahmed Yesevi'ye dek dayandırır ve oradan Hacı Bektaş Veli'yle olan ilişkisine dek değinir. Türkmenler arasında kabul görüp önemli bir yer tutan Hoca Ahmed Yesevi ve Hacı Bektaş Veli ile olan münasebetleri üzerinden meşrulaştırılan Boz Geyikli'nin ziyaretgahından da söz edilir. Onun bazı problemlere şifa verdiği inancının Türkmenler arasında yaygın olduğu aktarılır. Burada yatır kültürü açık biçimde aktarılır.⁷⁴ Genç Osman'a dair Ömer Ağa'nın aktardığı türküde pek çok dini anlayış göze çarpmaktadır. Örneğin “*Sultan Murat yeryüzünün velisi, İşte geldi hakkın arslan alisi*” ve “*Hünkar Hacı Bektaş Veli gelir*” ifadeleri Türkmenlerin dini yaşamları hakkında bizlere bilgiler sunmaktadır.⁷⁵

Türlere ait Yel Baba adı verilen bir ziyaretgah da mevcuttur. Ülger zamanında Boz Geyikli'de olduğu gibi kuyruk zamanında Yel Baba'da önemli panayırlar kurulmaktadır. Yel Baba, panayırları her hafta Salı günleri 2 ay boyunca sürmektedir. Yalkın bu ziyaretgahın Suriye'de kaldığını ifade ederek peşine düşmüş ve ziyaretgahın olduğu yere de uğramıştır. Burayı 18 Ağustos 1931'de ziyaret eden Yalkın ziyaretgahta 1000-2000 kadar kişinin davullar çalıp cirit oynayarak kutlamalar yaptıklarını aktarmaktadır. Akşamında ise kurbanlar kesilmiştir. Yel Baba ziyaretini tamamen taşlara tapmaktan ibaret bir ritüel olarak gören Yalkın, bunun tarihsel arka planını taşın eski Türklerdeki önemi ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Yalkın, bunun taş ve fallara dair inançlar olduğunu gözlemleri ile 7 madde halinde ifade etmiştir.⁷⁶ Yalkın, bu

⁷³ A.e., II, s. 83-84.

⁷⁴ A.e., I, s. 33-34.

⁷⁵ A.e., I, s. 45-46.

⁷⁶ A.e., I, s. 80-82; Bu maddelere baktığımızda 1. Yel Baba ziyaretinde ufak taşların okunarak birinin üzerine konması sonucu istenilenin olacağı 2. Yel Baba'daki ufak taşlarla hüyükü taşmayarak kötülüklerden korunacağı 3. Yel Baba türbesinin içindeki delikli taşa vücudumuzu veya romatizmalı yerimizi sürerse şifa bulacağı inancı 4. Türbe ve hüyük arasında bulunan iki delikli ve el sığacak kadar taştan ellerini geçirmenin ellerin dert görmeyeceğine olan inanç 5. Hüyükün

türbeyi taş mabutu ve mabedi olarak değerlendirmektedir. Yel Baba hakkındaki bilgileri de sözlü ve yerel tarihe dayanarak aktaran Yalkın, onun 1100 tarihinde Sivas'tan gelerek höyüğün içindeki bir taş kovuğu içinde inzivaya çekilen birisi olduğunu ifade eder. Böylelikle Türkmenlerin babası olan Yel Baba'nın taşı toprağı Türkmenlere şifadır. Ancak Yel Baba'nın aynı zamanda Araplardan da ziyaretçileri olduğu aktarılmaktadır. Yel Baba'nın etrafındaki köylerin Araplara ve Ermenilere ait olduğu Yalkın tarafından aktarılmaktadır. Yel Baba ile alakalı bir türkü de Meçik Mehmet tarafından aktarılmaktadır.⁷⁷ Şihlar köyünde bulunan Şiyh Çoban Dede türbesi ile alakalı olarak anlatılan efsaneyi Yalkın okuyuculara katarmıştır. Hoca Yahya oğlu Hakkı'dan alıntıladığı efsaneye göre 7 kardeşten ak sarıklısı olan Çoban Dede şihlar köyünü diğer kardeşleri ise başka köyleri gayrimüslimlerden almışlardır. Sözlü kaynak olan Hakkı babasının sık sık bu şahsın kerametlerinden söz ettiğini ifade etmiştir. Yalkın ise artık aslı var mıdır yok mudur diyerek aktarılanlara olan şüphesini dile getirmiştir.⁷⁸ Yine Baş Yayla adlı yerde bulunan Başpınar yakınlarında Karaoğlan isimli bir taş yığını bulunmaktadır. İnanca göre burası bir dede mezarıdır. Yalkın'ın sözlü ve yerel tarihe dayandırarak anlattıklarına göre bu dede yaylanın sahibi olup türlü marifetleri ve dertlere deva olan pek çok hünerleri varmış. Örneğin çocuğu olmayanlar, kısmetsiz kalanlar Horasan'dan geldiğine inanılan Karaoğlan adlı bu Türk dedesine gelirmiş.⁷⁹

3. Sonuç

Yalkın'ın Cenupta Türkmen Oymakları adlı eseri Türkiye'deki sözlü ve yerel tarih çalışmalarının kökenine dair bilgi vermekle beraber eser içerik olarak da çok zengindir. Yalkın'ın büyük emekler vererek yapmış olduğu anlaşılan çalışmalarında Türkmenlere dair çok önemli bilgiler aktarılmaktadır. Bu bilgilerin maddi olmayan kültür unsurlarına ait ve kaybolmaya müsait oluşu bunların derlenmesini bir o kadar önemli kılmıştır. Aslında ana olarak bir halk bilimi çalışması olmasına rağmen ona destek olan sözlü ve yerel tarih verileri de derlenmiştir. Bu veriler Türkmenlerin kendi tarihleri, bölge tarihi, kültürleri, yaşamları, giyimleri, türküleri, eğlenceleri, duygu ve düşünceleri hakkında çok önemli bilgiler sunmaktadır. Türkmenlerin konargöçer olmaları ve şehir hayatından uzak olup kültürel etkileşim anlamında yerleşiklere göre daha izole olmalarından dolayı kültürleri olabildiğince halis kalmıştır. Bu nedenle Türkmenlerin yaşam tarzları ve sözlü kültürle beraber taşınmış oldukları

Batu eteğinde bulunan küp şeklindeki taşın üzerine yüz üstü veya sırt üstü yatılarak birisi yardımcıyla taşın üzerinde ters çevrilir. Bu şekilde o adamın asla hasta olmayacağına inanılır 6. Kireçli taşlardan birkaç tane türbeye dönülerek yenilirse iç hastalıklara iyi geleceği düşünülür 7. Yel Baba'nın türbesinin etrafında ufak ve delikli bir taş bulunursa bu göğse takılır ve o adamın sırtının yere gelmeyeceğine inanılır.

⁷⁷ A.e., I, s. 82-83; "Evvel bahar yaz ayları doğunca, Oğlan kıza nergis verir gül alır, Çıkarma perçemi festen dışarı, Arpa kesmez Yel Baba'nın sırası, Sağılmıyor şu sinemin yarası, Aha da iğdenin kaşı karası, Kirezdir dudakların arası, Keferğaniye'de şiren dürrülür, Yel Baba'da derde deva verilir, Ese dede yeşil bayrak bürünür, Dedeler şenliği fallı görünür, Oradan seyrettim Titip evine."

⁷⁸ A.e., II, s. 32.

⁷⁹ A.e., II, s. 36.

benzerlik açısından Türklerin eski yaşamları hakkında da bizlere önemli bilgiler sunmaktadır. Bu nedenle Yalkın'ın incelemeleri sonucunda belki pek çoğu bugün kaybolup gidecek olan sözlü kültür verileri kayda geçirilmiş böylelikle farklı alanlarda çalışan tarihçiler için önemli bir kaynak oluşmuştur.

Sözlü ve yerel tarihe dair elde edilen bu zengin verilerin dışında Yalkın'ın araştırması Türkiye'de sözlü ve yerel tarih çalışmalarının kökenine dair de bazı yorumlar yapılabilmesine imkan sunmaktadır. Onun Osmanlı son döneminden başlayarak Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yaptığı etnografik saha çalışmaları ve bunlar neticesinde elde ettiği sözlü ve yerel tarih unsurları benzerleri ile çağdaş nitelikler taşımaktadır. Ancak Batı'da sözlü ve yerel tarih özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaygınlaşmıştır. Yalkın'ın çalışması bu bağlamda öncü olarak kabul edilebilir. Bilimsel anlamda yapılmayan pek çok sözlü ve yerel tarih verisi eserler yoluyla günümüze ulaşmaktadır. Yalkın'ı bunlardan ayıran şey ise bilimsel anlamda sözlü ve yerel tarih çalışmalarını yürütmesidir. Bu bağlamda Yalkın'ın eseri boyunca takip ettiği bir metodoloji bulunmaktadır. Zira sözlü ve yerel tarihe dair verilerin ispat edilmesi yazılı tarihe göre ayrı bir zorluk barındırdığından burada izlenecek metodoloji çok önemlidir. Yalkın da elde ettiği verileri sözlü ve yerel tarihe dair başka unsurlarla kıyaslamış, bunları aktaranları kaydetmiş ve zaman zaman da yazılı verilerle kıyaslayarak aktarmıştır. Sözlü ve yerel tarihe dair verileri kaydettiği kişilerin seçimine de ehemmiyet göstermiş aşiretin yaşlıları, önde gelenleri, türkü ve tarih bilenleri ile konuşmuştur. Yalkın'ın sözlü ve yerel tarihe dair bulguları tenkit ederken ve eserine alırken izlediği metot onun çalışmasını bilimsel anlamda sözlü ve yerel tarihe uygun bir safhaya getirmektedir. Bu bağlamda Yalkın'ın çalışması hem sözlü ve yerel tarih çalışmalarının başlangıcı açısından Türkiye ve dünyada önemli hem de içerdiği çarpıcı bilgiler açısından tarihçilerin faydalanması noktasında ehemmiyete haizdir.

Kaynaklar

AKSOY, Mustafa: *Bilimin Mabedinde Yöntem Meselesi*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2013.

ASSMAN, Jan: *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı Hatırlatma ve Politik Kimlik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.

ONG, Walter: *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü'nün Teknolojikleşmesi*, Metis Yayınları, İstanbul 1995.

TOUATİ, Houari: *Ortaçağda İslam ve Seyahat: Bir Alim Uğraşının Tarihi ve Antropolojisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

YALKIN, Ali Rıza: *Cenupta Türkmen Oymakları, I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.

_____ : *Cenupta Türkmen Oymakları, II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.